

MÜASİR AZƏRBAYCAN RƏNGKARLIĞININ BƏZİ TƏMAYÜLLƏRİ SİRUS MİRZƏZADƏ YARADICILIĞI TİMSALINDA

Sirus Mirzəzadə Azərbaycan təsviri incəsənətinin görkəmli sənətkarlarından biri olaraq, özünəməxsus yaradıcılıq üslubuna və bədii dəsti-xəttə malik rəngkar rəssamlardan biridir. Dünyaya və həyata fərqli baxışı ilə seçilən rəssamın yaradıcılıq əsərləri çağdaş Azərbaycan incəsənətinin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmiş, onun zənginliyini, rəngarəngliyini və ideya-obraz axtarışlarının əsas vektorlarını əks etdirir.

Rəssamın yaradıcılığı və əsərləri çağdaş Azərbaycan təsviri incəsənətində özünəməxsus yer tutmuş, müasir bədii və mənəvi mühitimizin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Bununla belə, rəssamın son onilliklər ərzindəki yaradıcılığı müasir azərbaycan rəngkarlığında baş verən bir sıra mühüm tendensiyaların güzgüsü də sayıla bilər.

Sirus Mirzəzadənin rəngkarlıq əsərlərindəki obrazlar, rəmzlər, rənglər aləmi və ideya təqdimatları sənətkarın yaradıcılıq kredosunu və həyat mövqeyini ifadə etməklə bərabər, müasir Azərbaycan təsviri incəsənətində baş verən yaradıcılıq və axtarışlar proseslərini kifayət qədər obyektiv əks etdirir.

Rəssamın həyat yoluna və yaradıcılıq təkamülünə nəzər salındıqda, məlum olur ki, ötən əsrin 90-cı illərindən başlayaraq, rəssam öz yaradıcılığının kamillik dövrünü yaşamaqla bərabər, müasir rəngkarlıqda meydana gələn və cərəyan edən əksər yaradıcı təmayüllərin iştirakçısı olmuşdur. Bu baxımdan, rəssamın son 25 il ərzindəki yaradıcılıq yoluna nəzər salmaq müasir Azərbaycan rəngkarlığının bəzi aparıcı tendensiyalarını üzə çıxarmaqda köməklik etmiş olardı.

Ustadlıq mərhələsinə qədəm qoymuş Sirus Mirzəzadə yaradıcılığının yeni mərhələsinin rüşeyimləri hələ 80-ci illərin sonundan müşahidə olunmağa başlayırlar. Bu illər ərzində rəssamın istər dəzgah, istərsə də monumental əsərlərində yeni, özünəməxsus bədii ifadə tərzii axtarışları özünü daha qabarıq əks etdirir. Bu illər ərzində rəssamın yaradıcılığında rəngkarlığın klassik realizm ənənələri

ilə bərabər, artıq yeni olan - şərti və assosiativ bədii ifadə tərzinin parallel inkişaf etməsi nəzərə çarpır. Klassik Avropa təsvir sistemindən yeni, şərtiliyə əsaslanan təsvir sisteminə keçid məhz bu qısa zaman kəsiyində meydana gəlir.

Bu dövrdən etibarən rəssamın yaradıcılıq metodunda həyatın təsvirinə “yeni yanaşma”ya üstünlük verməsi daha qabarıq özünü biruzə verir. Reallığın “olduğu kimi”, trivial “görüntü kimi” əks edilməsi metodundan imtina edərək, klassik orta əsrlər Azərbaycan miniatürlərində olduğu kimi, rəmzi düşüncəyə arxalanan və şərti, dekorativ təsvir dili ilə səciyyələnən təsvir tərzinə üstünlük verməsi güclənir.

Növbəti illər ərzində yaratdığı əsərlərin hər iki təmayülə ara-sıra üstünlük verilməsini, rəssamın dünyaya baxış və əks etmə metodunda axtarışlar mərhələsinin hələ də davam etməsini əks etdirir. Bəzi hallarda rəssam hətta, hər iki metodu bir əsr çərçivəsində “birləşdirməyə”də cəhd edir. Belə sintetik metodu rəssamın bu dövrlə bəzi əsərlərində açıq-aydın görmək mümkündür.

Bu illər ərzində, bütövlükdə Azərbaycan təsviri incəsənətində olduğu kimi, Sürs Mirzəzadə yaradıcılığında da milli, klassik Şərq təsvir dilinə, onun metodlarının tətbiqinə və müasir həyat mövzularına adaptasiyasına maraq artır. Bu təmayül həmin illərdə Azərbaycan incəsənətində “milli köklərə qayıdış”, klassik mədəni xəzinəmizdən bəhrələnmə və təsviri incəsənətimizdə özünəməxsus “bədii dil” axtarışları ilə səciyyələnir. Təsədüfi deyil ki, rəssamın bu illər ərzində yaratdığı monumental-dekorativ rəngkarlıq işləri də həmin yeni “bədii dil” axtarışlarını əks etdirirlər. İlk dəfə hələ dəzgah əsərlərində klassik miniatür sənətinə, xalq yaradıcılığı olan “qurama” sənətinə müraciət edib onlardan yaradıcı tərzdə bəhrələnen rəssam, əldə etdiyi yeni “bədii dili” monumental boyakarlıq əsərlərində tətbiq etməyə başlayır.

Klassik təsviri incəsənətimizin başqa bir qolunu Qacarlar dövrü təsvir sistemi və kanonları təşkil edir. Bu üslub əsasən XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Mirzə Qədim İrəvanı və Mir Möhsün Nəvvab yaradıcılığında təzahür etmişdir. XX əsrdə bu ənənənin bir qədər transformasiya olunmuş variantda davamı görkəmli qrafik rəssamı Ələkbər Rzaquliyevin yaradıcılığında artıq müşahidə olunmuşdur.

Sürs Mirzəzadənin həmkarı İsmayıl Məmmədovla birgə 1987-ci ildə “Retro” adlı foto studiyanın divar rəngkarlığı məhz bu təsviri ənənələrimiz üzərində köklənmişdir. XX əsrin əvvəllərinə xas olan şəhər səhnələri “köhnə Bakı” obrazlarını və tipajlarını primitiv şəkildə təsvir edərək o dövrün abı-havasını foto studiyaya gələnlərə yaşada bilmişdir.

Klassik professional və xalq sənətkarlığı ənənələrindən bəhrələnmə rəssamının bu dövrdə yaradılmış digər bir iri əsərində də görünməkdədir. 1988-ci ildə Gənc Tamaşaçılar Teatrının fasad divarını bəzəyən monumental-dekorativ kaş panosu artıq bütövlüklə “Qurama” sənətinin dekorativlik prinsiplərinə arxalanır. Xalq sənətkarlığının bədii tikmə, xalçaçılıq, nəqqaşlıq, kitab tərtibatı motivlərini ayrı-ayrı kaş lövhələrdə qurama prinsipi ilə birləşdirən rəssam, bu obrazların rəngarəng “mozaikasını” və sintezini yarada bilmişdir.

Klassik bədii irsə müraciət, onun müasir interpretasiyası bu dövrdə rəssamın dəzgah əsərlərində də nəzərə çarpır. Rəssamın “Çərxi-fələk”, “Zəncandan məktub”, “Qələbə bayramı”, “Gözəl” əsərlərində miniatur sənəti və xalq sənətkarlığının bədii ənənələri müasir bədii forma və yeni məzmunla birləşərək, vəhdət halına gətirilmişlər.

90-cı illərin əvvəlindən rəssamın yaradıcılığında yeni bir təmayül də formalaşmağa başlayır. Bədii axtarışlar və eksperimentlərin nəticəsi kimi XX əsrin əvvəllərinə aid Avropa modernizmi ilə orta əsrlər müsəlman Şərq təsviri incəsənəti formalarının sintezinə cəhd edilir. Rəssamın bu illərdə başladığı və bütün sonrakı yaradıcılıq boyu davam etdirilən “Adəm və Həvva” silsiləsi məhz bu bədii sintezin bəhrəsi sayıla bilər.

Obrazların plastik modelləşdirilməsindən, işıq-kölgənin təsvirindən tamamilə imtina etmiş rəssam dekorativ siluətlərə və lokal rənglərə üstünlük verməyə başlayır. İlk baxışda primitiv görünən belə təsvir metodu orta əsrlər müsəlman miniatur sənətində və XX əsrdə Avropanın avanqard incəsənətində müşahidə olunmuşdur. Siruz Mirzəzadə bu dövr əsərlərində artıq optik reallıq illüziyasından tamamilə imtina edərək, assosiativ və rəmzi obrazların reallığını təsbit edir. Deyilənlərə misal olaraq rəssamın “Adəm və Həvva” silsiləsindən “İlk görüş”, “Cazibəli” və digər əsərlərini göstərmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, “Adəm və Həvva” silsiləsinin erkən əsərləri olan bu tablolar rəssamın digər əsərləri fonunda hələ də eksperiment xarakteri daşıyırlar. Gələcək yaradıcılıq mövzularının “Ana xəttini” təşkil edən bu silsilə cəlalənaraq, transformasiya olunaraq, rəssamın özünəməxsus dəsti-xəttinin ən bariz nümunələrindən birinə çevriləcək.

90-cı illərdə Azərbaycanda dövlət müstəqilliyinin əldə olunması ilə əlaqədar siyasi və mədəni həyatda köklü dəyişikliklər baş verir. Bütövlükdə incəsənətdə olduğu kimi, təsviri incəsənət sahəsində də rəssamlar Sovet incəsənətinin rəsmi yaradıcılıq metodunun yeknəsəqliyindən imtina edərək, bir tərəfdən dünya incəsənətinin, digər tərəfdən isə, klassik Azərbaycan və Şərq incəsənətinin bədii

xəzinəsindən bəhrələnməyə, və bunun əsasında yeni üslub və dəsti-xətt axtarışlarını davam etdirirlər. Bu səpkili axtarışlar və bədii kəşflər həmin dövrdə Sirus Mirzəzadə yaradıcılığı üçün də səciyyəvi olmuşdur.

Bu dövrdə rəssamın yaradıcılığında üç istiqamət açıq-aydın görünməkdədir: bunlardan birinci istiqaməti şərti olaraq “Şərq təsvir estetikası” adlandırmaq olar. Bu qəbildən olan əsərlərə dekorativlik, şətilik, səlis və incə siluətlər xasdır. “Cəzibədar” (Üçlük. 1990), “Üç rəfiqə” (1994), “Rəssam və model” (1996), “Rəfiqələr” (1999) və b. əsərlər bu bədii xəttin bariz nümunələridir.

İkinci istiqamət klassik xalq dekorativ sənətlərində mövcud olmuş bədii xəttin inkişaf etdirilməsi üzərində qurulmuşdur. Sadə və lakonik, primitivliyə meyl edən bədii dekorativ ifadə tərzii rəssamın şərti olaraq “Qurama” adı altında birləşdiyi rəngkarlıq tablolarına xasdır.

Və nəhayət, üçüncü istiqaməti mücərrəd və assosiativ təfəkkürün, subyektiv hisslərin məhsulu olan rəngkarlıq əsərləri təşkil edirlər. Bu qrupa “Qırmızı mənzərə” (1990), “Çəhrayı yuxu” (1998), “Gözmuncuğu” (1998), “Sarı fonda” (1999) əsərləri daxildir.

Rəssamın maraq dairəsində olan və bilavasitə yaradıcılığına təsir edən amillərdən biri də Uzaq Şərq incəsənətinə pərəstişlə bağlıdır. Çin və Yaponiya qrafikasına xas lakoniklik, dekorativlik, incə xətt gözəlliyi və səlisliyi rəssamın əsərlərində klassik müsəlman Şərqinin bədii estetikası, obrazları və motivləri ilə vəhdət halına gətirilmişlər. Dünya incəsənəti xəzinəsindən daima bəhrələnen rəssamın bədii yaradıcılıq metodu bəzən təsvir etdiyi obrazdan asılı olaraq dəyişir və bu dəyişkənliyin səbəbi ifadə tərzinin daha da gücləndirilməsi istəyindən irəli gəlir. Fransa impressionizmi üslubunu, abstrakt yaradıcılığı, bəzən isə ekspressiyanı əsas yaradıcı metod kimi seçən rəssam hər dəfə müvafiq məzmunu uyğun vəhdət təşkil edən bədii forma tapmağa can atır.

Sirus Mirzəzadə yaradıcılığının digər bir maraqlı xüsusiyyətlərindən biri də rəssamı maraqlandıran mövzu və motivlərə dəfələrlə qayıtmasıdır. İllər keçməsinə baxmayaraq, rəssam dönə-dönə eyni motivlərin və obrazların yeni təsvir variantlarını yaradır. Bu, həmin obrazların rəssam təxəyyülündə “çoxpilləli”, “çoxqatlı” olması ilə əlaqədardır. Eyni obrazları başqa koloritdə, rəng çalarlarında və üslubda təsvir edən rəssam sanki həmin obrazların bütün çalarlarını əks etdirmək istəyir. Belə mövzu və motivlər əslində rəssam yaradıcılığında davamlı obrazlar “xəttini” yaradaraq, onun bədii kredosunu vur-

ğulayırlar. Deyilənlərə misal olaraq rəssamın “Ay işığında” (2006), “Ağ qız” (2009), “Eyvanda” (2008), “Şanapipiklə məhəbbət” (2009), “Şanapipiklə qız” (2009), “Rəfiqələr” (2009) və bir çox başqa motivləri göstərmək olar. Demək olar ki, rəssamın yaradıcılığında nadir mövzu və ya motiv tapmaq olar ki, sənətkar ona dəfələrlə təkrarən qayıtmasın.

Təkrar olunan belə obrazların rəssam üçün çoxmənalı və çox görüntülü olmasından irəli gələn bu fenomen digər bir şəkildə çoxsaylı “üçlük”lərin (trip-tix), silsilə əsərlərin yaradılmasında da özünü mütəmadi şəkildə büruzə verir.

Son illərin yaradıcılığında rəssamın yaratdığı obrazlarda bir qədər də dərinləşdirilmiş estetikliyə, incə məna çalarlarına və tərəvətli rəng həllərinə daha çox rast gəlmək mümkündür. Bunlarla bərabər rəssamın yaradıcılığında rəmzilik, məcazilik elementləri də artır, onun özü ilə və tamaşaçı ilə “apardığı dialoqu” dərinləşməsinə və mürəkkəbləşməsinə nümayiş etdirən əsərlərin sayı çoxalır. Rəssamın “Yay günü” (2010), “Bir öpüş” (2012), “Qara şlyapalı qız” (2013), “Eyvanda” (2014) və digər son dövrün əsərləri rəssamın ustalıq mərhələsinin astanasında olmasından xəbər verir.

Daima yeni obrazlar və özünəməxsus bədii ifadə tərzini axtaran rəssam həyatının müdriklik mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Həyat müdrikliyi ilə sənətkarlıq kamilliyinin kəsişdiyi məqamların getdikcə artması Sirus Mirzəzadə yaradıcılığında hələ bir çox “bədii kəşflərin” qabaqda olmasından xəbər verir.

Sirus Mirzəzadə Azərbaycan rəngkarlığının özünəməxsus sənətkarı kimi müasir təsviri incəsənətimizin zənginləşməsində xüsusi payı və xidmətləri olan rəssamlardan biridir. Ənənə ilə müasirliyin, milli bədii təfəkkürlə beynəlmiləl bədii düşüncə tərzinin maraqlı sintezini yaradan rəssam müasir Azərbaycan rəngkarlığında lövlətimizin müstəqillik əldə etməsindən bu günədək cərəyan edən aparıcı bədii təmayülləri öz yaradıcılığında əks etdirir.

Açar cözlər: Azərbaycan, müstəqillik dövrü, rəngkarlıq, təmayül, Sirus Mirzəzadə

Тельман Ибрагимов (Азербайджан)

Некоторые тенденции современной азербайджанской живописи на примере творчества Сируса Мирзаде

На протяжении последних двух десятилетий в азербайджанской живописи развиваются тенденции освобождения живописной формы от

идеологической нагрузки и ангажированных социальных тем. Поиски новой художественной и выразительности осуществляются в контексте тенденций мировой живописи а также, адаптацией традиций классической азербайджанской живописи эпохи средневековья и живописи «каджарской» эпохи.

Творчество современного азербайджанского художника Сируса Мирзаде представляет собой яркий пример отражения основных художественных тенденций в современной живописи Азербайджана.

Ключевые слова: Азербайджан, период независимости, живопись, тенденция, Сирус Мирзаде.

Telman Ibrahimov (Azerbaijan)

Some tendency of modern Azerbaijani paintings on the model of Siruz Mirzazadeh's creation

Tendencies of releasing pictorial forms from ideological pressure and biased social themes have been developed in Azerbaijani painting during last two decades. Search of new artistic expressions are carried out in the context of world art trends, as well as adaptation of traditions of classical Azerbaijani art of Middle Ages and the painting of “Gajar” period.

Creation of modern Azerbaijani artist Sirus Mirzazadeh presents a vivid model of reflection of main artistic tendencies in modern painting of Azerbaijan.

Keywords: Azerbaijan, independence period, painting, tendency, Sirus Mirzazadeh.